

YU ISSN 0027-8084
UKD 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXI/1—5

**БЕОГРАД
1996**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXXI (нова серија)

Св. 1-5 (1996)

САДРЖАЈ

In memoriam

Митар Пешикан (1927-1996) (ДРАГО ЂУПИЋ)	1
Библиографија Митра Пешикана (АНДРЕЈ ПЕШИКАН)	8

Граматика и правопис

О неким значењима у заменичким (и прилошким) речима на к- (ИРЕНА ГРИЦКАТ)	21
Глагол између рјечника и синтаксе (СРЕТО ТАНАСИЋ)	24
Непроменљиви придеви у српском језику (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	35
Развој правописних схватања код Срба у 19. веку (ВЛАДО ЂУКАНОВИЋ)	55
Неке правописне дилеме (ЕГОН ФЕКЕТЕ)	65

Лексикологија и лексика

О <i>бојити/фарбаџи</i> и још понечем (МИЛКА ИВИЋ)	71
О платисемији (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	76
Експресивна и стилска употреба збирних именица са суфиксом <i>-ија</i> (СТАНА РИСТИЋ)	85
О неким парадигматским лексичким скуповима (РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ)	96
О компаративима придева с префиксима <i>о-</i> и <i>йо-</i> (РАДА СТИЈОВИЋ)	106
Народни називи за кишу са сунцем (БИЉАНА СИКИМИЋ)	110
Окамењена имена. Прилог познавању предсловенских остатака у орони- мији Црне Горе (АЛЕКСАНДАР ЛОМА)	121
Оними са основом <i>сѣрж-</i> (ЗВЕЗДАНА ПАВЛОВИЋ)	133
Етимолошке белешке (<i>бага, баглама, баге, багла</i>) (СНЕЖАНА ПЕТРОВИЋ)	137
Неки примери укрштања романске и оријенталне лексике (ЗОРКА КАШИЋ)	141
Именице на <i>-ура</i> у нашем језику (АСИМ ПЕЦО)	146
Творба придева са префиксом <i>не-</i> (ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ)	163

Стилистика

Из поетског језика М. Црњанског — у светлу Јакобсонових учења (ЖИВОЈИН СТАНОЈЧИЋ)	171
<i>Стил</i> — појам и дефиниција (МИЛОСАВ Ж. ЧАРКИЋ)	179

МИЛОСАВ Ж. ЧАРКИЋ

(Институт за српски језик САНУ, Београд)

СТИЛ — ПОЈАМ И ДЕФИНИЦИЈА

У овом раду аутор покушава да из угла науке о језику и науке о књижевности укратко осветли појам стила. Поред тога, он даје дефиницију стила уопште, дефиницију стила у лингвистичком и дефиницију стила у књижевноуметничком смислу.

1. Данас се стилем, у најопштијем смислу, означава сваки организован и затворен систем средстава изражавања (како речима, тако и бојама, тоновима, линијама). Зато се о стилу не расправља само у вези са књижевношћу, него и у вези са сликарством, музиком, архитектуром. Проширујући с временом своје значење, појам „стил“ се изједначио са појмом „начин“, па се отуда доводио у везу са начином уопште. Тако се често говори о стилу (начину) понашања, одевања, писања, певања, рецитовања, мишљења. Термин „стил“ редовно се употребљава с атрибутом који означава неку особину или неки аспект настајања. Отуда је свака људска делатност и сваки производ те делатности огледало својих произвођача и носилаца, те амбијента у којем настају. Стил је, у ствари, садржај, лице и наличје онога што је човек већ створио, онога што ствара и онога што ће створити. Он спада у ред разликовних категорија било које врсте појавности, чиме се та појавност разликује од свих других, без обзира на то да ли оне припадају истој или различитим категоријама. Општост стила се остварује занемаривањем (апстраховањем) неких дистинкција индивидуалних појавности чија се универзалност узима само у оквиру успостављене општости. Тако се стил јавља као спољашњи облик (форма), као унутрашњи садржај и структура свега онога што је у вези са човеком и његовом делатношћу. Индивидуалност стила остварује се инсистирањем на дистинкцијама појединачних појавности и на њиховој непоновљивој аутентичности. Отуда је стил есенцијални облик сваке индивидуално доживљене стварности. Јер, да нема стила, свака појавност би изгубила своју препознатљивост и постала део неуобличене масе у којој би све појединачно било исто што и опште. Зато се стил јавља као стални, позитивни или негативни, квалитативни прагилац сваке појавности. У свакој од њих има неког стила чији се квалитет испољава као естетска вредност. Зато две појавности јесу две управо по ономе у чему се разликују, по својој јединствениости

и непоновљивости, што није ништа друго него сам начин испољавања, права суштина стила. Стога су индивидуалне појавности, као квалитативни индикатори стила, једини облици презентације различитих стилова. Оне су стил сâм.

2. Садржај појма „стил“ утврђиван је по различитим критеријима који су се у току историјског развоја знатно мењали. У античко доба стил се посматрао у оквиру уметничког дела: тако је за Платона стил специфична особина, квалитет који једно дело има а друго нема (Платон: 1968, 77), а за Аристотела стил је генерички појам који означава различите особине дела (Аристотел: 1988, 48). Овакво схватање стила током времена веома је еволуирало; отуда доста касније Бифон сматра да је стил човек сâм (Buffon: 1898, 15). У двадесетом веку, када се конституише модерна стилистика, долази до поплаве различитих поимања стила. Ипак, у дефинисању и проучавању стила постоје три основна приступа: општеуметнички, књижевни и лингвистички. Зависно од тога с ког становишта се посматра појам „стил“, дају се најразличитија његова тумачења и одређења. Ако се овоме дода да се стилу, с једне стране, прилазило након темељних анализа грађе једног или више језика, једног или више стилова, а с друге стране, да се у одређивању карактера стила приступало без било каквих практичних истраживања, онда се у потпуности може схватити постојеће шаренило које влада у схватању и дефинисању појма „стил“. Тако Баји, творац модерне науке о стилу, полазећи од тога да стилистика проучава афективне чињенице језичког система са гледишта њиховог емоционалног садржаја, посебно подвлачи да је стил афективни додатак чистој интелектуалној информацији (Bally: 1951, 16); Рифатер тврди да стил није ништа друго него преварено очекивање (Riffaterre: 1971, 148); Марузо каже за стил да је особина исказа условљена одбором конститутивних елемената датог језика који се употребљавају у одређеним околностима (Marouzeau: 1951, 289); за Шпицера стил представља изражавање пишчеве властите личности (Spitzer: 1928, 511); Алонсо сматра да је стил све оно што индивидуализира неки књижевни ентитет: једно дело, једног писца, једног раздобље, једну књижевност (Alonso: 1965, 38); Гиро претпоставља да је стил специфичан облик дела условљен његовом функцијом (Giraud: 1969, 37); за Томашевског стил је нека посебност (Томашевский: 1983, 7); Мистрик поистовећује стил са начином изражавања у одређеној области (Mistik: 1977, 31), а Матезијус мисли да је стил начин помоћу кога говорна творевина одговара изражајним захтевима функционалног објекта (Mathesius: 1967, 464); за Једличку стил је заједнички и јединствен начин структурирања језичког израза (Jedlička: 1970, 9); за Ризел стил је начин употребе у говорном или писменом акту, систем за изградњу израза (Riesel: 1963, 10); Флајшер и Михел истичу да је стил на карактеристичан начин структурирана свеукупност језичких појава у једном тексту (Fleischer и Michel: 1975, 41); Кајзер посматра стил као синтетички појам за целину у коју улазе сви језички облици неког дела (Kajzer: 1973, 113); за Виноградова стил је друштвено осмишљена и функционално условљена унутарње

обједињена свеукупност поступака употребе, одбира и споја средстава говорне комуникације (Виноградов: 1958, 73); Тимофејев види стил као јединство у разноликости (Тимофеев: 1950, 313); а Винокур под-разумева стил као спознајну наградњу над језичким канонима (Винокур: 1925, 61); Кожина сматра да је стил особан карактер говора ове или оне социјалне врсте која одговара одређеној области друштвене активности и њој корелативном облику свести (Кожина: 1983, 49). Када је у питању схватање појма „стил“ и његово дефинисање, сличну ситуацију налазимо и код стилистичара и других лингвистичких и књижевних стручњака који су деловали на српском језичком подручју. У својој „Стилистици“ Маретић дефинише стил као добар начин писменог изрицања мисли у прози (Maretić: 1899, 575); Белић, у својим расправама о стилу, одређује стил као начин писања својствен каквом истакнутом књижевнику (Белић: 1935, 133); Живковић дефинише стил као јединство и хармонију свих елемената књижевног дела у јединственој уметничкој структури (Živković: 1972, 21); за Лешића стил је конкретна реализација језика у живој речи, првенствено писаној, коју карактерише посебност њене организације (Lešić: 1979, 142); а за Прањића стил је избор изражајних средстава, избор као укупност свих изражајних средстава (Прањић: 1985, 6); Симић полази од тога да стил чини комплекс обележја знака (Simić: 1991, 248); док Тошовић подвлачи да је стил избор и структурирање (комбинација) елемената да би настала потпуна мисаона целина (Tošović: 1988, 52). Сва ова поимања стила у суштини не само да показују да стил у историјском контексту има властити егзистенцијални карактер него испољавају и опште одређење стила као нечег што је посебно и неповољиво, како у језичкој реализацији, тако и у било којој другој врсти израза. Не упуштајући се у расправу о многим теоријама о природи стила, његовој генези и појавним облицима, а будући да сам лингвиста који се бави језиком песничког дела, покушаћу укратко да из угла науке о језику и науке о књижевности осветлим појам стила и дам своју дефиницију стила у општем, језичком и књижевноуметничком смислу.

3. Из односа језичког израза и мисли, у коме се језички материјал посматра сам за себе као експресивно средство, у науци о језику произашао је став о стилу као лингвистичкој категорији која се изражава преко природе језичког знака, односно преко успостављеног односа ознаке и означеног. Изучавањем структурних и функционалних особина знакова који улазе у састав вербалних структура, као и њиховог узајамног дејства и преображаја не само у току конституисања контекста него и у процесу одвијања комуникације, дошло се до појединих аспеката знака: семантичког (симетричан и асиметричан однос ознаке и означеног), синтактичког (однос знакова у систему), прагматичког (однос између знакова и оног ко те знакове употребљава) и естетског (однос између знака у језичкој и знака у поетској употреби). Знак у потпуној изолованости, у неупотреби, има стилистичку вредност једнаку нули, јер се ознака и означено налазе у стању апсолутног мировања. Тек у употреби, у контексту, знак постаје

поприште активног дејства ознаке и означеног, што води успостављању њиховог међусобног односа из кога проистиче стилистика сваке знаковне јединице. Познато је да језик у конкретној реализацији није хомоген, него се јављају различити типови његове раслојености, где свака реч, свака конструкција припада једном стању одређеног језика, једној посебној зони говора: (1) територијалној (дијалекти, наречја, покрајински говори и сл.); (2) социјалној (социолекти: жаргони, аргои, језик урбаних средина, језик руралних средина и сл.); (3) полној (мушка и женска); (4) старосној (дечји говор, говор омладине, говор одраслих, говор старијих); (5) функционалној (књижевопоуметнички, научни, административни, публицистички, разговорни) и (6) индивидуалној (индивидуални говори — идиолекти). Стил у лингвистици не представља само одраз конкретне реализације знака, него и динамизацију формалне апстракције ознаке и означеног — двеју дистинкција, које као стилистички активно средство могу да реализују све потенцијале присутне у њему. Зато се појам стила у лингвистици суочава са самом језичком реалношћу, са неисцрпном реализацијом његове употребе и са свим индивидуалним креативним актуелизацијама говорне или писане речи. Из лингвистичког схватања појма стила као стилског нивоа у језику произашла је теорија о функционалним стилловима, који према општем језику нису ништа друго до посебни начини конкретне реализације језика. Функционални стилови су настали опонашањем и умножавањем утврђених друштвених и језичких навика и конвенција у појединим областима, који се као језички обрасци неминовно намећу свакој појединачној употреби језика, при чему, наравно, не поништавају њену креативност и аутентичност (која се у проучавању функционалних стилова занемарује).

4. Стил је један од најчешће употребљаваних појмова науке о књижевности. У овој области значење појма „стил“ постаје све обухватније, те се стога појављују и разлике у његовом схватању. Оне произилазе из развоја поимања књижевности као и из различитих теорија о природи књижевног дела. Услед тога се појам стила у књижевности употребљава са веома различитим обимом значења, од најужег — од језичког израза једног човека, па до најширег — до мисаоног и осећајног начина изражавања једног народа. Тако се говори о стилу једног писца, о стилу једног књижевног рода или врсте (романа, драме, лирске песме), о стилу епохе или књижевног правца (ренесансни, барокни, рационалистички, романтичарски, реалистички, симболистички, експресионистички), о националном стилу (енглески, француски, руски, пољски, српски). Но, без обзира шта означавао, стил у књижевности подразумева јединство свих мисаоних, емоционалних и осталих духовних особености једног писца, дела, књижевног рода, епохе, народа, изражених непоновљивим начином својственим том писцу, делу, књижевном роду, епохи, народу. Сасвим је свеједно да ли стил означава стил писца, дела, књижевног рода, епохе или народа, он увек представља индивидуалност, с том разликом што код одредница књижевног рода, епохе, народа — стил означава укупни збир специфичних појединости које добијају ранг општости. Иако се

индивидуалност стила огледа у многим разнородним елементима: у избору предмета који се описују, у ставу који се према њима заузима, у одабирању језичких средстава (од гласова, речи, облика, до синтагми, реченица), у начину комбиновања слика и ликова, у јачини ефекта свих употребљених елемената, она у историјској перспективи може попримити сва обележја интегралности, где означава више појединачних стилских појмова доведених до општег значаја (епски, драмски, лирски стил; стил романтизма, реализма, симболизма; енглески, француски, руски, пољски, српски стил итд.).

5. Да би се у науци о језику и у науци о књижевности (поетици језика) у потпуности одредила суштина стила, потребно је да се у оквиру сваке од њих истраживач позабави проучавањем семиолошке структуре језичког знака (у контексту и ван контекста), при чему би требало да има у виду то да знакови улазе у састав свих структурних творевина контекста (све функционише само у контексту) и да од њиховог понашања зависе многобројни процеси који се у контекстима одвијају. Мора се зато, када се говори о стилу у језику и књижевности, имати у виду значење речи и њена употреба у језику и књижевности, значење речи ван контекста, етимолошко или фигуративно значење, различите врсте конотације (експресивна, евокативна, пројективна), унутрашња форма језика, веза између звука и смисла, веза између фонетских и семантичких елемената, однос гласовне супстанце према означеном предмету, однос језика и људског духа, однос језика и форми мишљења, однос израза и садржаја, однос значења и означене функције итд., заправо треба да се имају у виду семиолошки процеси којим су обухваћени ознака и означено: однос ознаке и означеног, померање односа ознаке и означеног, остварени сусрет ознаке са означеним садржајем; биполарност знака, асиметрични дуализам знака, линеарност знака, произвољност знака, знак као вишеслојна творевина, семиолошко поље знака, семиолошки простор знака, стање знака ван акције и у акцији, развој знака, идентификација знака итд., што представља детаљан приказ природе знака, састава знака, функције знака. Тек оваква проучавања воде ка поузданијем и свеобухватнијем схватању појма „стил“, како у језику и књижевности, тако и у свим вербалним знаковним системима.

6. На крају, неколико речи о дефиницији појма „стил“. Иако је стил веома сложена и вишеслојна појава, ради научног уопштавања и апстраховања потребно је да се он што тачније одреди. Тако за мене појам „стил“, у општем смислу, означава спољашњи облик (форму) и унутрашњи садржај (структуру) сваке појавности; у лингвистичком смислу, стил означава нарочити избор и начин употребе језичких средстава у односу на постојећу језичку норму; у књижевноуметничком смислу, стил означава избор и начин употребе језичких средстава условљених одабраном поетском формом у односу на успостављену и језичку и поетску норму.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Alonso D., 1965. *Saggio di metodi e limiti stilistici*, Bologna.
 Аристотел, 1988. *О ђесничкој уметности*, Београд.
 Bally Ch., 1951. *Traité de stylistique française*, Heidelberg.
 Белић А., 1935. „Стил и језик“, *Наш језик* 5, Београд.
 Buffon G., 1898. *Discours sur le Style*, Paris.
 Виноградов В. В., 1955. „Итоги објужденија вопројов стилијтики“, *Вопросы языкознания* 1, Москва.
 Винокур Г. О., 1925. *Культура јзыка*, Москва.
 Guiraud P., 1969. *Essai de stylistique*, Paris.
 Живковић Д., 1972. *Теорија књижевности*, Сарајево.
 Jedlička Al., 1970. *Základyčeske stylistiky*, Praha.
 Kajzer V., 1973. *Jezičko umetničko delo*, Beograd.
 Кожина М. Н., 1983. *Стилијтика русског јзыка*, Москва.
 Lešić Z., 1979. *Језик и књижевно дјело*, Sarajevo.
 Maretić T., 1899. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb.
 Marouzeau J., 1951. *Lehique de la terminologie linguistique*, Paris.
 Матезиус В., 1967. *Пражский лингвистический кружок*, Москва.
 Místrik J., 1977. *Štylistika slovenskogo jazyka*, Bratislava.
 Платон, 1968. *Сочинения в 3-х т.*, Москва.
 Прањић К., 1985. *Језик и књижевно дјело*, Београд.
 Riesel E., 1963. *Stilistik der deutschen Sprashe*, Moskau.
 Riffaterre M., 1971. *Essais de stylistique structurale*, Paris.
 Spitzer L., 1928. *Stilstudien*, München.
 Simić R., 1991. *Uvod u filozofiju stila*, Sarajevo.
 Тимофеев Л. И., 1950. *Теорија књижевности*, Београд.
 Томашевский Б. В., 1983. *Стилијтика*, Ленинград.
 Тошковић В., 1988. *Funkcionalni stilovi*, Sarajevo.
 Fleischer W. и Michel G., 1975. *Stilistik der deutschen Gegenwartssprache*, Leipzig.

S u m m a r y

Milosav Ž. Čarkić

STYLE — CONCEPT AND DEFINITION

In this paper an attempt is made at clarifying the concept of style from the standpoints of linguistics and theory of literature. The author presents a definition of style of his own: "Generally speaking, style designates the outer appearance (the form) and the inner content (the structure) of a phenomenon. Linguistically speaking, style designates a particular choice and mode of applying the linguistic means with regard to the given linguistic standard. In terms of literature as an art, style designates the choice and the mode of application of linguistic means conditioned by the chosen poetic form with regard to the established linguistic and poetic norm."